

В. М. Андреев, С. С. Андреева

**СОЦІАЛІСТИЧНІ ТЕЧІЇ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ НОВОГО ЧАСУ В РЕЦЕПЦІЇ
В. ПЕТРОВА: МАРКСИСТСЬКА МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОСОБИСТЕ БАЧЕННЯ
(ЛЕВЕЛЕРИ, ГРАКХ БАБЕФ)**

У статті представлено погляди українського вченого-універсала В. Петрова на соціалістичні вчення Зхідної Європи Нового часу (левелери, Гракх Бабеф та ін.). Показано використання автором марксистської методології в аналізі змісту, історичних джерел та наукової літератури з теорії та практики комуністичних рухів часів Англійської та Французької буржуазних революцій в суспільно-політичних контекстах української радянської історичної науки початку 1930-х та кінця 1940-х років та особистого сприйняття В. Петрова. Зроблено спробу показати зв'язок західноєвропейської соціалістичної тенденції з напрямками вітчизняного історичного та історіографічного процесів ХІХ ст. в реценції В. Петрова.

Також приділено увагу оформленій на еміграції в другій половині 1940-х років «теорії епох» В. Петрова, та визначено роль перших ідеологів комунізму в загальному розвитку західноєвропейської політичної та правової думки.

Ключові слова:*В. Петров, марксизм, левелери, Гоббс, Сен-Жуст, Гракх Бабеф, П. Куліш, журнал «Україна».*

Віктор Платонович Петров (псевдоніми – В. Бер, В. Домонтович, В. Плят та ін.; 1894–1969) був одним із найяскравіших українських інтелектуалів свого часу – визначний учений енциклопедичної ерудиції (історик, етнограф, археолог, літературознавець, філолог, фольклорист, філософ), організатор науки, громадський діяч та письменник із кола неокласиків. В українських літературних та наукових колах. В. Петрова вважали визначним та самобутнім представником «золотого віку»

української гуманітаристики 1920-х і «емігрантського ренесансу» другої половини 1940-х.

Погляди В. Петрова сформувалися в контексті розвитку європейської та української історико-філософської думки ХХ ст. й у дечому випередили свій час. Сьогодні особливого значення набуває створена мислителем під час перебування на еміграції концепція всесвітньої історії («теорія епох»), що наголошує на циклічності та дискретності історичного процесу. Вона являє собою оригінальний варіант цивілізаційного аналізу і підводить до розуміння історії України як складової історії європейської цивілізації.

Але в силу різних життєвих колізій й обставин, після завершення розвідницької місії на Заході, В. Петров опиняється в Радянському Союзі і змушений повернутися, переважно формально, «в лоно» радянської наукової парадигми. Через контроверсійний характер його персоналії у вітчизняній історії та вітчизняній науці В. Петрова було надовго «вилучено» з інтелектуального простору СРСР та української діаспори, а його творчу спадщину недооцінено та забуто.

За роки незалежності активовано значну частину доробку вченого, введено в науковий обіг неопубліковані та ре опубліковано чисельні літературні та наукові твори В. Петрова, з'явилися праці, які намагаються узагальнити як окремі предметні напрями наукової спадщини В. Петрова, так і представити його комплексно, як феномен вітчизняної історії та історіографії, в єдності всіх видів життєвої та творчої діяльності [1-5].

Серед багатогранної історіософської спадщини В. Петрова можна виділити як окремий напрям досліджень історію політичних і правових вчень, представлених в основному європейськими мислителями Нового часу. Однак ця тематика поки що не стала предметом поглибленого фахового вивчення. Дана розвідка ставить за мету проаналізувати погляди В. Петрова на соціалістичні вчення Зхідної Європи Нового часу (левелери, Гракх Бабеф та ін.), а саме використання автором марксистської методології в аналізі змісту, історичних джерел та наукової літератури з теорії та практики комуністичних рухів часів Англійської та Французької буржуазних революцій. Також актуальним є визначення ролі перших ідеологів комунізму в

загальному розвитку західноєвропейської політичної та правової думки в контексті «теорії епох» В. Петрова.

Встановлення радянської влади започаткувало новий період у розвитку національної історичної науки, пов'язаний з нагальною зміною методологічних та ідеологічних пріоритетів. Протягом 1920-х років відбувалося широке і творче засвоєння основ марксизму, допускалися наукові та літературознавчі дискусії на сторінках чисельних видань, в тому числі і відстоювалися цінності національної історіографії та лунали пропозиції модернізації українського наукового руху в тісному зв'язку з інтелектуальним життям Західної Європи.

У 1920-ті – на початку 1930-х років В. Петров, перебуваючи на різних посадах в системі української радянської академічної науки, активно цікавиться історією революційних рухів, суспільних, політичних та правових вчень, в полі його зору потрапляють визначні європейські мислителі – Вольтер, Руссо, Гоббс, Сен-Жуст, Бабеф та ін. Його приваблює особа та вчення англійського філософа Т. Гоббса, про якого він готував ґрунтовну працю «Учение Гоббса об естественном состоянии человеческого рода», яка залишилася незавершеною та неопублікованою [6–11]. Зацікавлення марксизмом та його методологією, марксистським розумінням історичного процесу приводить В. Петрова до історії та визначних постатей Великої французької революції, зокрема він пише художньо-історичний роман про Г. Бабефа [12–15] й ретельно збирає історичну літературу про Сен-Жуста [16–18].

Та з початку 1930-х років комуністична влада переходить до тотальних репресій та жорсткої цензурної політики, повністю реорганізовану структуру ВУАН на марксистський лад. Навесні 1931 р. арештовано М. Грушевського, якого звинуватили у належності до так званого «Українського національного центру», що відразу ж позначилися на долі створених ним наукових установ, в тому числі журналу «Україна», закритого ще 1930-го року.

На початку 1932 р. новостворений Соціально-економічний відділ ВУАН, а насправді – партійне керівництво Академії, прийняло рішення про «поновлення» часопису «Україна» як «Журналу циклу наук історичних», що вказувалося на титульній сторінці разом із звичним для радянських видань лозунгом «Пролетарі усіх країн, єднайтеся!». На фронт боротьби з буржуазним націоналізмом були кинуті

витримані більшовицькі історичні сили (Кокошко, Загрецький, Грищенко, Камінський). Відновлена «Україна» мала всі атрибути попереднього видання, але водночас редакція нового часопису на чолі з П. Шураном визначила його завдання – «згуртувати академічну громадськість навколо «України» і поставити журнал на належну височінь, скеровуючи всі свої сили на боротьбу за марксо-ленінську науку». Явно назва журналу не відповідала його змістові, бо ціла низка статей немала жодного відношення до України та українства взагалі. Редколегія планувала видавати новий журнал щоквартально, але друком вийшли лише дві книги марксистського історичного часопису [19; 20, с. 67–68].

В загальному руслі редакторської політики постає і публікація В. Петрова «Чергові проблеми вивчення Г. Бабефа і бабувізму» (1932) [21], присвячена актуальним проблемам історії ідейно-політичних течій Західної Європи. Автор не тільки акцентує увагу на необхідності чітко наслідувати характеристики, надані класиками марксизму основним діячам комуністичного руху Нового часу, а й вивчати їх революційний досвід в історичній перспективі, з урахуванням теоретичних і практичних надбань революцій XX століття.

Усвідомлюючи всю методологічну схематичність та обмежену джерельну та історіографічну базу роботи В. Петрова треба відзначити, що він подав досить фаховий огляд доробку радянських авторів 1920-х – початку 1930-х років з означеної проблематики, долучив український науковий контекст до провідних тем з всесвітньої історії, що раніше вивчалися науковцями Москви та Ленінграду.

В. Петров таким чином залучився до дискусії навколо історичного значення бабувізму, та взагалі ідейних попередників «наукового комунізму», що розгорталася на сторінках центрального офіційного видання «Проблеми марксизму». На жаль, етична та естетична сторона ведення наукового діалогу визначалася не авторами часопису «Україна», деяка агресивність та упередженість викладу, ультрареволюційна риторика та рясні посилання на класиків марксизму-ленінізму були не тільки «даниною часу», а умовою виживання.

Якщо в роботі 1932 р. В. Петров сконцентрувався на аналізі літератури та формулюванні завдань щодо подальшого вивчення історичної ролі Бабефа та його вчення, то в наступній публікації 1933 р. в журналі «Життя та революція» він подав

розгорнуту картину власного концептуального бачення подій Французької революції і місця в її розвитку «Змови рівних» [22].

З початку 1930-х рр. доволі популярним та дієвим методом розправи з науковцями та їх ідеями стає так зване «концентричне цькування». Так, інтелектуалів змушували викривати одне одного й самих себе, повністю або частково на різноманітних засіданнях, зборах, на сторінках наукових та популярних видань тощо. Яскравим прикладом такого «концентричного цькування» є «Матеріали дискусії на лінгвістичній ділянці загально-ідеологічного фронту у ВУАН по циклу літератури, мови й мистецтва» 1931 р. У «дискусії» брали участь провідні фахівці та посадовці наукових інституцій.

Особливого цькування під час «Дискусії» зазнали роботи В. Петрова про П. Куліша. Безпосередню критику монографії В. Петрова 1929 р. [23] та його наступних публікацій подав О. Дорошкевич у доповіді «Куліш у буржуазно-ідеалістичному освітленні» [24]. Основні звинувачення в бік ученого полягали в тому, що методологія його дослідження не відповідає діалектичному матеріалізму. О. Дорошкевич пропонував розглядати П. Куліша не як «дрібномаєтного», а «середньомаєтного» поміщика й, відповідно, ідеологію П. Куліша («хуторянство») – як ідеологію «середньомаєтного» буржуазного поміщика.

У відповідь на критику В. Петров виступив із самовикривальним, критичним переглядом свого наукового доробку та рішуче відмежувався від монографії про П. Куліша. Вчений у доповіді «Куліш у 50-і роки» висловився про необхідність та готовність переписати наново свою книгу на основі усталеної та єдино вірної марксистської ідеології [25]. Отже, В. Петров змушений був відмовитись від своїх попередніх висновків і переосмислити класову сутність П. Куліша та його ідеології. Дослідник намагався продемонструвати перехід П. Куліша від феодальних позицій першої половини 1850-их рр. на буржуазні в другій половині 1850-их, але залишаючи «елементи дрібнобуржуазних нашарувань на буржуазних теоріях Куліша».

В. Петров так і не переписав свою монографію. Утім, він з «оновлених» методологічних позицій опрацьовує новий сюжет біографії П. Куліша у статті «Куліш та Кирило-Мефодіївське товариство» (не раніше 1931–1932 рр.) [26]. Ця

стаття планувалася до публікації в журналі «Україна», але так і не побачила світ. Знаменно, що при аналізі класової сутності П. Куліша В. Петров широко практикує історичні паралелі з життям, діяльністю та поглядами Сен-Жуста.

Під час перебування у Москві з кінця 1940-х років В. Петров відновлює свої студії з історії суспільних, політичних та правових вчень. Дослідник, спираючись на праці К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, а також використовуючи вислови Й. Сталіна, вибудовує схему розвитку західноєвропейської суспільно-політичної думки в зв'язку з історією буржуазних революційних рухів XVI–XVIII ст. В центрі уваги науковця опинилися вчення визначного мислителя нового часу Т. Гоббса та його вплив на теорію і практику левелерів (зрівнювачів).

Можливо, що поверненню до вчення Т. Гоббса сприяло видання в СРСР монографій двох британських істориків-марксистів К. Хілла [27] та Г. Холореншоу [28] з історії Англійської буржуазної революції та введення в науковий обіг широкого кола джерел, в тому числі й програмних документів її найрадикальнішого крила – егалітарного руху левелерів. Своє завдання В. Петров вбачав у порівнянні поглядів Т. Гоббса та його сучасників левелерів на приватну власність, суспільну рівність та державу. На думку В. Петрова, знадобилося більше ста років для того, щоб матеріалізм Ф. Бекона, Т. Гоббса та Дж. Локка став «теоретическим знаменем французских республиканцев и террористов» [29, арк. 8]. Тому він намагався довести революційний характер матеріалізму Т. Гоббса вже в момент його зародження, відображення в ньому революційної дійсності свого часу. Так, учений писав: «Материализм Гоббса ни своей критикой религии, ни в своем общественном и философском учении не отвечал идеологическим установкам пуританской революции, нашедшей для себя боевую теорию в кальвинизме. Революционное содержание материалистической доктрины Гоббса оставалось не выявленным...» [29, арк. 7].

В. Петров на основі аналізу першоджерел продемонстрував, як Т. Гоббс та лідер левелерів Д. Уїнстенлі однаково вважали власність причиною всіх війн і робили однаковий висновок: «Только с отменой собственности будет устранено состояние всеобщей войны» [29, арк. 18]. Але для Д. Уїнстенлі це означало власність общини, а для Т. Гоббса – надбання суспільства, держави (власність вищої

державної влади). «Уинстенли говорив о возвращении к первоначальной естественной собственности, Гоббс – о ее преодолении... Гоббс приходил к признанию частной собственности... и в этом он сходился с буржуазией» [29, арк. 25]. Відповідно, говорячи про рівність, Гоббс має на увазі не загальну природну рівність, а саме рівність всіх перед державною владою.

Загальний висновок В. Петрова, щодо поставленої проблематики, пояснює наявність радикальних елементів у вченні мислителя: «Гоббс в своїх ідеях шел дальше пуритан, индепендентов и т. д., он шел дальше буржуазной программы своего революционного времени. Отсюда в ряде случаев удивительное совпадение с более крайними, радикальными социальными стремлениями и взглядами» [29, арк. 28].

Але чи можна вважати, що цей огляд зроблено суто в руслі марксистської методології? Треба зазначити, що ученого вирізняє гнучкий підхід до вибору методології в залежності від предметного поля та завдань дослідження, вимог історичної та історіографічної ситуації, основних тенденцій розвитку науки. У 1920-ті рр. В. Петров, переважно в галузі літературознавства та етнографії, намагався органічно комбінувати різні методологічні підходи – формалізм, психоаналіз, структуралізм, марксизм. Протягом 1930-х рр. учений реалізовувався в межах марксистської методології та марризму переважно на полі історії матеріальної культури, але також, як було показано вище, і в дослідженнях з історії політичних і правових вчень. 1940-ві рр. характеризуються подальшими історіософськими пошуками й формуванням власної історичної концепції та методологічного інструментарію, що не могло не вплинути на його наукові погляди в наступні роки. Дослідники наукової спадщини В. Петрова давно вже помітили «іншість» його методології, наприклад, в історико-археологічних та історико-етнографічних роботах 1950-1960-х років [2, с. 96-97; 30, с. 17-18 та ін.].

Так і в аналізі поглядів Гоббса та левелерів наприкінці 1940-х років В. Петров концептуально дотримується своїх схем загального розвитку ідейно-політичних течій Європи нового часу, викладених в працях емігрантської доби, наприклад «Духові течії Європи Нового часу» (приблизно 1947 р.): «... Розвиток ідей йшов по прямій. Протягом майже трьох століть, на відтінку часу після Ренесансу та

Реформації, на трьох етапах, репрезентованих послідовно Раціоналізмом в 17(му) ст., віком Просвіти в 18(му) ст. та Лібералізмом 19(го) ст. ідеї в своїх вихідних формулюваннях лишались незмінними. Вони уточнювалися і застосовувалися до різних ділянок ...». І перш за все В. Петров простежує видозмінення егалітарної ідеології від поглядів Монтеस्क'є, до Руссо, який підготував ґрунт для переходу від просвітницького конституціоналізму до революційного яacobізму і до наступного етапу – бабувізму ...» [31, с. 856, 860–861].

Таким чином, на формування поглядів В. Петрова щодо представників європейської соціалістичної думки Нового часу вплинули як науковий потенціал марксистської методології, так і суспільно-політичні контексти української радянської історичної науки початку 1930-х та кінця 1940-х років, а також власне сприйняття В. Петровим закономірностей історичного процесу («теорія епох»).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Поетика парадокса: Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича / В. Агеєва. – К. : Факт, 2006. – 432 с.
2. Руденко С. В. Філософські погляди В. П. Петрова / С. В. Руденко. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2008. – 136 с.
3. Портнов А. Віктор Петров і його критики / А. Портнов // Історії істориків: Обличчя й образи української історіографії ХХ століття. – К. : Критика, 2011 – С. 143–181.
4. Андрєєв В. М. Віктор Петров: Нариси інтелектуальної біографії вченого : монографія / В. М. Андрєєв. – Дніпропетровськ : Герда, 2012. – 476 с.
5. Брюховецький В. Віктор Петров : верхи долі – верхи і долі / В. Брюховецький. – К. : Темпора, 2013. – 168 с.
6. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв України (м. Київ) (далі – ЦДАМЛМУ). – Ф. 243. – Оп. 1. – Спр. 8. Петров В. Учение Гоббса о естественном состоянии человеческого рода. Ч. II: Условия мира. Учение об естественном законе. Автограф, не ранее 1935 г., 112 арк.

7.ЦДАМЛМУ. – Ф. 243.– Оп. 1.– Спр. 9. Петров В. Учение Гоббса о естественном состоянии человеческого рода. Ч. III: Учение Гоббса о государстве. Учение о возникновении государства. Автограф, не раніше 1935 р., 140 арк.

8.ЦДАМЛМУ. – Ф. 243. – Оп. 1.– Спр. 10. Петров В. Учение Гоббса о естественном состоянии человеческого рода. Ч. IV: Схема антитез в учении о государстве. Автограф, не раніше 1935 р., 108 арк.

9.ЦДАМЛМУ. –Ф. 243.– Оп. 1.–Спр. 11. Петров В. Учение Гоббса о естественном состоянии человеческого рода. Ч. V:О владении. Автограф, не раніше 1935 р., 115 арк.

10.ЦДАМЛМУ. – Ф. 243.– Оп. 1.– Спр. 12. Петров В. Учение Гоббса о естественном состоянии человеческого рода. Ч. VI: О двойной расчлененности у Гоббса. Автограф, не раніше 1935 р., 120 арк.

11.ЦДАМЛМУ. – Ф. 243.– Оп. 1.– Спр. 13. Петров В. Учение Гоббса о естественном состоянии человеческого рода. Ч. VII: О наибольшем благе и наибольшем зле. Автограф, не раніше 1935 р., 115 арк.

12.ЦДАМЛМУ. – Ф. 243.– Оп. 1. – Спр. 97. Петров В. /Життєвий шлях Ф. Н. Бабефа / Роман. Окремі розділи, б/д. Чернетка, автограф, машинопис з правкою автора, 197 арк.

13.ЦДАМЛМУ. – Ф. 243. – Оп. 1.– Спр. 98. Петров В. /Життєвий шлях Ф. Н. Бабефа/, Роман. Окремі розділи, б/д. Автограф, 125 арк.

14.ЦДАМЛМУ. – Ф. 243. – Оп. 1.– Спр. 99. Петров В. /Життєвий шлях Ф. Н. Бабефа/, б/д. Автограф, 82 арк.

15.ЦДАМЛМУ. –Ф. 243.– Оп. 1.– Спр. 100. Петров В. /Життєвий шлях Ф. Н. Бабефа/, б/д. Автограф, 127 арк.

16.ЦДАМЛМУ. –Ф. 243. – Оп. 1.– Спр. 124. Петров В. Політичні погляди Сен-Жюста (замітки, нотатки та ін.), б/д. Автограф, 190 арк.

17.ЦДАМЛМУ. –Ф. 243. – Оп. 1.– Спр. 125. Петров В. Політичні погляди Сен-Жюста (замітки, нотатки та ін.), б/д. Автограф, 192 арк.

18.ЦДАМЛМУ. –Ф. 243.– Оп. 1.– Спр. 126. Петров В. Політичні погляди Сен-Жюста (замітки, нотатки та ін.), б/д. Автограф, 182 арк.

- 19.Юркова О. «Україна» на історичному фронті: від наукового часопису українознавства до журналу циклу наук історичних / Оксана Юркова // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 16 (2). – С. 327 – 355.
- 20.Савчук І. І. Журнал «Україна» у розвитку української історіографії першої третини ХХ ст.: дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.06/ І. І.Савчук. – Черкаси, 2014. – 216 с.
- 21.Петров В. Чергові проблеми вивчення Г. Бабефа і бабувізму / В. Петров // Україна : Журнал у циклу наук історичних. – 1932. – Кн. 3. – С. 25–36.
- 22.Петров В. Напередодні : Гракх Бабеф / В. Петров // Життя і революція. – 1933. – Кн. 2. – С. 103–129.
- 23.Петров В. Пантелимон Куліш у п'ядесяті роки: Життя. Ідеологія. Творчість / В. Петров. – К., 1929. – VI, 572 с. – (Збірник Історично-філологічного відділу ВУАН; № 88).
- 24.Інститут рукопису Національної бібліотеки України НАН України ім. В. І. Вернадського (м. Київ) (далі – ІР НБ України НАНУ). – Ф. Х. – Спр. 14578. Матеріали дискусії на лінгвістичній ділянці загально-ідеологічного фронту у ВУАН по циклу літератури, мови й мистецтва. №7. Дорошкевич Д. Куліш у буржуазно-ідеалістичному освітленні. Машинопис, арк. 165–210.
- 25.ІР НБ України НАНУ. – Ф. Х. – Спр. 14577. Матеріали дискусії на лінгвістичній ділянці загально-ідеологічного фронту у ВУАН по циклу літератури, мови й мистецтва. №6. Петров В. Куліш у 50-і роки. Машинопис, арк. 123–158, 159–164.
- 26.ІР НБ України НАНУ. – Ф.Х. – Спр. 17931. Петров В. Куліш та Кирило-Мефодіївське товариство, не раніше 1930-го р. [Стаття]. [Архів журналу «Україна»]. Машинопис, 36 арк.
- 27.Хилл К. Английская революция / К. Хилл. – М. : Иностранная литература, 1947. – 184 с.
- 28.Холореншоу Г. Левелеры и английская революция / Г. Холореншоу. – М. : Иностранная литература, 1947. – 148 с.

- 29.ЦДАМЛМУ. – Ф. 243.– Оп. 1.–Спр. 63. Петров В. Гоббс и левеллеры (уравнители), б/д. Автограф, 36 арк.
- 30.Корпусова В. М. В. Петров (Домонтович): этногенетика як свобода самовиявлення / В. М. Корпусова // Слово і час. – 2002. – № 10. – С. 17–25.
- 31.Петров В. Духові течії Європи Нового часу /В. Петров // Петров В. Розвідки / Упоряд., передмова, примітки В. Брюховецький. –Т.2. – К. : Темпора, 2013. – С.844–861.

Андреев В. Н., Андреева С. С. Социалистические течения Западной Европы Нового времени в рецепции В. Петрова: марксистская методология и авторское видение (левеллеры, Гракх Бабеф).

В статье представлено взгляды украинского ученого-универсала на социалистические учения Западной Европы Нового времени (левеллеры, Сен-Жюст, Гракх Бабеф). Показано использование автором марксистской методологии в анализе содержания, исторических источников и научной литературы по теории и практике коммунистических движений времен Английской и Французской буржуазных революций в общественно-политических контекстах украинской советской исторической науки начала 1930-х и конца 1940-х годов та авторского восприятия В. Петрова. Делается попытка показать общность западноевропейской социалистической тенденции с направлениями отечественного исторического и историографического процессов.

Также уделено внимание оформившейся в эмиграции во второй половине 1940-х годов «теории эпох» В. Петрова, определено роль первых идеологов коммунизма в общем развитии западноевропейской политической и правовой мысли.

Ключевые слова: В. Петров, марксизм, Гоббс, левеллеры, Сен-Жюст, Гракх Бабеф, П. Кулиш, журнал «Украина».

Andreyev V. M., Andreyeva S.S. The socialist tendencies of Western Europe of the Modern Age in V. Petrov's views: Marxist methodology and personal vision (levellers, Gracchus Babeuf).

The article is devoted to the analysis of Ukrainian historian V. Petrov's views about west-european socialist doctrine of Modern Age levellers, Saint-Just, Gracchus Babeuf et al.). The application, in his work, same Marxist methodology for the content analysis of historical sources and scientific literature on the theory and practice of communist movement during English and French bourgeois revolutions, based on social and political contexts of Ukrainian Soviet historical science (early 1930s – the late 1940s) is shown. His personal perception of this is analyzed. The connection of west-european socialist tendencies with national historical and historiographical processes of 19 century in V. Petrov's reception is studied.

Much attention is given to V. Petrov's «Theory of ages», generated during the emigration in the second half of 1940's and the role of the first ideologists of communism in the overall development of Western political and legal thought was defined.

Key words: *Viktor Petrov, Marxism, Saint Zhust, Gracchus Babeuf, P. Kulish, magazine «Ukraina».*